

พระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์:

ความงดงามทางภาษาที่สะท้อนภาพลักษณ์ใหม่ของพระมหากษัตริย์

The Official Title of the King in the Rattanakosin Period:

The Beauty of Language that Reflect the New Image of the King.

อภิวิชญ์ คำสอน*

Aphiwich Kumsorn*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาและวิเคราะห์พระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความงดงามทางภาษาและสะท้อนภาพลักษณ์ใหม่ของพระมหากษัตริย์ โดยใช้หลักการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาและการวิเคราะห์เชิงสังคม จากการศึกษาพบว่าพระปรมาภิไธย ในสมัยรัตนโกสินทร์มีการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และใช้เป็นแบบแผนในรัชกาลต่อมา การปรับเปลี่ยนพระปรมาภิไธย ให้มีความเหมาะสมในแต่ละรัชกาล ขึ้นอยู่กับพระบรมราชวินิจฉัยและความพึงพอใจพระราชหฤทัยส่วนพระองค์ จากการวิเคราะห์พระปรมาภิไธยได้ปรากฏความงดงามทางภาษาผ่านการใช้ภาษาบาลีสันสกฤต การใช้คำศัพท์ การอ้างอิงนาม การส่งสัมผัสคล้องจอง และการใช้โวหารภาพพจน์ กลวิธีทางภาษาเหล่านี้สามารถสะท้อนภาพลักษณ์ใหม่ของพระมหากษัตริย์ คือ ภาพลักษณ์ความเป็นมนุษย์การมีพระราชสถานะตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา การมีสิทธิธรรมและพระราชอำนาจทางการเมือง การมีพระคุณลักษณะต่าง ๆ และการมีพระราชสถานะอันสูงส่งในฐานะผู้ปกครองสยามประเทศ จึงกล่าวได้ว่า พระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ มีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งด้านสุนทรียลักษณ์ทางภาษา รวมทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ความงดงามทางภาษา พระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ ภาพลักษณ์ใหม่ของพระมหากษัตริย์

* นักศึกษาปริญญาตรี สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง aphiwichk@gmail.com

* Undergraduate, Department of History, Faculty of Humanities, Ramkhamhaeng University, aphiwichk@gmail.com

Abstract

This academic article aims to study and analyze the official title of the king in the Rattanakosin period, which shows the beauty of language and reflects the new image of the King. Through the principles of language strategies analysis and social analysis, it was found that the official title of the king in the Rattanakosin period was a change in the new pattern in the reign of King Mongkut, Rama IV and used as a pattern in later reigns. The official title of the king has been modified to be appropriate in each reign. Depends on the royal judgment and the satisfaction of his majesty's personal heart. The official title of the king appeared the beauty of language through the using Pali-Sanskrit language, using vocabularies, reference names, using rhyme and using of figure of speech. These language strategies can reflect the new image of the King, namely the human image, the royal status according to Buddhist beliefs, the rights and political powers, the attributes and the royal status as the ruler of Siam. It can be said that the official title of the king in the Rattanakosin period. It is great importance both aesthetically of linguistically including social and cultural.

Keywords: The Beauty of Language, The Official Title of the King in the Rattanakosin Period, The New Image of the King

1. บทนำ

ภาษาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้คิดค้นภาษาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารภายในสังคม โดยภาษาจะถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มีกฎเกณฑ์วิธีใช้อย่างเป็นระเบียบแบบแผน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และสามารถสะท้อนวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของมนุษย์ในสังคมได้ ภาษาจึงมีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคมและสร้างความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสังคม ดังนั้น ภาษาจึงเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมทางสังคมได้อย่างเห็นได้ชัด

“ชื่อ” พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “คำที่ตั้งขึ้นสำหรับเรียกคน สัตว์ สถานที่ และสิ่งของโดยทั่ว ๆ ไปหรือโดยเฉพาะเจาะจง” (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554) ภาษาจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์สมมติขึ้นเพื่อใช้สื่อความหมายของสิ่งต่าง ๆ รวมถึงมนุษย์ด้วยกันเอง และเกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรงนับตั้งแต่เกิดจนตาย

สังคมไทยในอดีตมีโครงสร้างทางสังคมแบบชนชั้น โดยแบ่งเป็นชนชั้นผู้ปกครองและชนชั้นผู้ถูกปกครอง การตั้งชื่อตามชนชั้นจึงเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ปรากฏในสังคมไทย กลุ่มชนชั้นผู้ปกครองมักมีพระนามและราชทินนามที่บ่งบอกถึงสถานภาพทางสังคมสูงกว่ากลุ่มชนชั้นผู้ถูกปกครอง โดยส่วนใหญ่มีพยางค์จำนวนมาก ใช้คำสละสลวย ใช้คำภาษาบาลีสันสกฤต มีความหมายสิริมงคล และบ่งบอกถึงความสัมพันธ์อันเกี่ยวเนื่องด้วยพระนามและราชทินนาม

สำหรับพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในโครงสร้างทางสังคม ทรงเป็นที่มาและศูนย์รวมของอำนาจในการปกครองราชอาณาจักร จึงต้องทรงไว้ซึ่งความเคารพยำเกรงในกลุ่มชนชั้นใต้การปกครอง เพื่อให้การปกครองบ้านเมืองเป็นไปอย่างสงบเรียบร้อย การเฉลิมพระนามพระมหากษัตริย์ จึงใช้เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มีความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น โดยพระนามสามารถสะท้อนสถานะของพระมหากษัตริย์ในอุดมคติตามคติความเชื่อทางศาสนาได้ดังนี้

คติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวราชาหรือสมมติเทพ พระองค์คือเทพเจ้าที่อวตารลงมายังโลกมนุษย์เพื่อสร้างความสงบสุขแก่ราษฎร พระนามที่สะท้อนคติสมมติเทพ เช่น พระราเมศวร พระนเรศวร พระอินทราชา พระมหินทราธิราช พระรามธิบดี พระนารายณ์ รวมถึงปรากฏ ในสร้อยพระนาม เช่น หริหรินทราธิบดี ฤทธิราเมศวรมหันท์ ทิพยเทพาวตาร เป็นต้น

คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ทรงเป็นธรรมราชา คือ พระราชาผู้ปกครองโดยธรรม มีพระราชสถานะเทียบเท่าพระพุทธเจ้าหรือทรงสืบเชื้อสายมาจากพระพุทธเจ้า โดยส่วนใหญ่ใช้คำที่มีความหมายว่าพระพุทธเจ้า เช่น พระสรรเพชญ์ พระมหาธรรมราชา หน่อพุทธางกูร พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระพุทธเลิศหล้านภาลัย และปรากฏในสร้อยพระนาม เช่น บรมธรรมิกราชาธิราชเดโชชัย พระพุทธเจ้าอยู่หัว เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีคติพระจักรพรรดิราช คือ ทรงเป็นพระราชาผู้ยิ่งใหญ่เหนือราชาอื่น พระนามที่สะท้อนคตินี้ เช่น พระมหาจักรพรรดิ พระบรมราชาธิราช และสร้อยพระนามที่ว่า จาตุรันบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ

จากพระนามพระมหากษัตริย์ดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมการใช้ภาษาที่มีความเกี่ยวเนื่องกับพระราชสถานะอันสูงส่งของพระมหากษัตริย์ สร้างภาพลักษณ์ทางอำนาจให้มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพสักการะ และน่าเกรงขาม สร้างความแตกต่างระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองอย่างเห็นได้ชัด การเฉลิมพระนามพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระนามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏซึ่งเรียกว่า จึงเป็นขนบธรรมเนียมเพื่อรองรับส "พระปรมาภิไธย" "ถานะให้สูงกว่าสามัญชนทั่วไป แสดงถึงสิทธิการเป็นผู้ปกครองที่ได้มาจากเทพเจ้า อย่างไรก็ตาม พื้นฐานที่มาของอำนาจและการใช้อำนาจในการปกครองของพระมหากษัตริย์ คือ การมีราชธรรมมากกว่าการอ้างเทวสิทธิ์ พระมหาศพล)จนทวโส ,2562 .น ,49-50 (เนื่องจากพระมหากษัตริย์ไทยทรงนับถือพระพุทธศาสนา ทรงใช้ธรรมเป็นเครื่องกำกับ พระราชอำนาจ จึงทรงดำรงสถานะทั้งเทวราชาในเชิงสัญลักษณ์และสถานะธรรมราชาในเชิงปฏิบัติ ความหมายในพระนามที่ถ่ายทอดออกมาแสดงถึงการผสมผสานระหว่างคติพราหมณ์-ฮินดู และคติพระพุทธศาสนาในสังคมไทย วัฒนธรรมการใช้ภาษาจึงมีความผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์และแฝงด้วยคติทางศาสนาอย่างยาวนาน จนกระทั่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 วัฒนธรรมการใช้ภาษาในพระปรมาภิไธยจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไป และสะท้อนภาพลักษณ์ใหม่ ของพระมหากษัตริย์ตามไปด้วย

จุดมุ่งหมายของบทความนี้ คือ ศึกษาและวิเคราะห์พระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความงดงามทางภาษาและสะท้อนภาพลักษณ์ใหม่ของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ พระปรมาภิไธย ยังแสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม รวมถึงการเมืองการปกครองที่ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมไทยที่มีผลสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน

2. พระปมาภิไธย: ความหมาย ความสำคัญ และขนบธรรมเนียม

“พระปมาภิไธย” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับ พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชื่อ ใช้เฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น ในพระปมาภิไธย ทรงลงพระปมาภิไธย” (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554) เป็นภาษาบาลี มาจากคำว่า “ปรม” แปลว่า อย่างยิ่ง และ “อภิไธย” แปลว่า ชื่อวิเศษ ดังนั้น พระปมาภิไธย จึงหมายความว่า “ชื่ออันวิเศษอย่างยิ่ง” กล่าวคือ ชื่อของพระมหากษัตริย์

พระปมาภิไธยเป็นวิสามานยนามสำหรับพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะประมุขของราชอาณาจักร การผูกพระปมาภิไธยจึงมีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากการแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์มีพระเกียรติยศสูงส่งกว่าบุคคลอื่นในแผ่นดินและทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการปกครองประเทศ พระปมาภิไธยจึงมีความยาวหลายบรรทัด ใช้คำศัพท์ภาษาบาลีและสันสกฤตที่ผูกขึ้นอย่างประณีต เพื่อให้ได้เสียงที่ไพเราะ สื่อความถึงพระคุณวิเศษและสายราชสกุลของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น (คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562) สอดคล้องกับคติความเชื่อโบราณในศาสนาพราหมณ์ที่ว่า “ถ้อยคำอันเป็นมงคลส่งผลเป็นรูปธรรมได้ พระปมาภิไธยที่มีความหมายเป็นมงคล ย่อมบ่งบอกล่วงหน้าถึงรัชสมัยอันรุ่งโรจน์รุ่งเรือง” (กรณิศ รัตนมหัทธนะ, 2562)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2468, น. 4-26) ทรงอธิบายเกี่ยวกับพระนามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า เป็นพระนามตามพระราชประเพณีมาตั้งแต่โบราณ เมื่อจะทำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ ข้าราชการผู้ใหญ่ในบ้านเมืองจะประชุมปรึกษากันถวายพระนามพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น และจารึกลงในแผ่นทองคำถวายในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก มักเป็นพระนามมีสร้อยยืดยาวมาก เมื่อครั้งพระเจ้าอยู่หัวทรงทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พราหมณ์ได้ถวายพระนามว่า สมเด็จพระรามธิบดีศรีสุนทรบรมบพิตรเหมือนพระนามพระนารายณ์ที่ทรงอวตารลงมายังกรุงศรีอยุธยา โดยพระนามพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาที่จารึกลงในพระสุพรรณบัฏจะมีพระนามขึ้นต้นเหมือนกันโดยส่วนมาก คือ สมเด็จพระรามธิบดี แต่บางครั้งปรากฏว่าใช้ พระบรมราชาธิราช สมเด็จพระศรีสรรเพชญ์ และสมเด็จพระเอกาทศรถ แตกต่างกันไปตามรัชสมัย ดังนั้น การเฉลิมพระปมาภิไธยจึงเป็นขนบธรรมเนียมสำคัญอย่างยิ่งในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เนื่องจากพระนาม คือสิ่งบ่งบอกถึงพระราชสถานะความเป็นพระมหากษัตริย์อย่างสมบูรณ์เช่นเดียวกับการสรองพระมูรธาภิเษก การรับน้ำอภิเษก และการรับเครื่องราชกกุธภัณฑ์

สมัยรัตนโกสินทร์ พระปรมาภิไธยตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 มีแบบแผนเดียวกัน คือ ขึ้นต้นว่า “พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิบดี” และลงท้ายด้วย “บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว” โดยยกตัวอย่างพระปรมาภิไธยในรัชกาลที่ 1 ที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิบดี ศรีสินทรบรมมหาราชจักรพรรดิราชาธิ... “
บดีนทร์ ธรณินทราธิราช รัตนากาศภาสกรวงศ์ องค์ปรมาธิเบศร ตริภูวนेत्रรวรรณาณายก ดิลกรัตน
นราชาติอาชาวศรัย สมุทัยดโรมนต์ สกลจักรวาหาธิเบนทร์ สุริเยนทราธิบดีนทร์ หริหรินทราดาธิ
บดี ศรีสุวิบูลยคุณอนนิษฐ์ ฤทธิราเมศวรมหันท บรมธรรมิกราชาธิราชเดโชไชย พรหมเทพาติเทพ
นฤบดีนทร์ ภูมินทรปรมาธิเบศร์ โลกเชษฐวิสุทธิ รัตนมกุฎประเทศคตามหาพุทธางกูร บรมบพิตร
พระพุทธเจ้าอยู่หัว”... (ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, 2531)

ส่วนสร้อยพระนามทั้ง 3 รัชกาลมีความคล้ายคลึงกัน ความหมายเหมือนกัน แต่ใช้รูปอักษรและคำแตกต่างกันเล็กน้อยตามแต่ละรัชกาล ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ 3 รัชกาลปรากฏคำแตกต่างกันไป เช่น รัชกาลที่ 1 ใช้ ศรีสุวิบูลยคุณอนนิษฐ์ รัชกาลที่ 2 ใช้ ศรีสุวิบูลยคุณอนนิษฐ์ และรัชกาลที่ 3 ใช้ ศรีสุวิบูลย คุณอนนิษฐ์ เป็นต้น โดยพระปรมาภิไธยดังกล่าวได้รับแบบแผนสืบทอดมาตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยา ด้วยถือกันว่าเป็นสิริมงคล

พระปรมาภิไธยที่ยกตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความมั่งคั่งทางภาษา คำศัพท์ที่ใช้มีความวิจิตรบรรจง สะท้อนถึงพระราชสถานะอันสูงส่งดุจเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่นวรรคที่ว่า “หริหรินทราดาธิบดี” หมายถึง พระหริหระ (ร่างรวมของพระนารายณ์ และพระอิศวร (หริ) (หระ)) นอกจากนี้ ยังพรรณนาพระคุณลักษณะต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ เช่น ทรงเป็นพระจักรพรรดิราช ทรงเป็นผู้สอดส่องดูแลโลกทั้งสาม ทรงเป็นผู้นำและเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ ทรงมีสติปัญญาเลิศ ทรงเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในจักรวาล ทรงเป็นเทพเหนือเทพทั้งปวง ทรงเป็นหน่อเนื้อเชื้อสายพระพุทธเจ้า เป็นต้น และที่สำคัญ คือ “รัตนากาศภาสกรวงศ์” และ “สุริเยนทราธิบดีนทร์” บ่งบอกว่าพระมหากษัตริย์ทรงสืบเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์ ซึ่งพระรามเป็นกษัตริย์ในสายตระกูลของพระอาทิตย์หรือตระกูลสุริยวงศ์เช่นกัน (ศานติ ภักดีคำ), 2562, น. 149 (โดยพระปรมาภิไธยตามแบบแผนตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า ส่วนใหญ่สะท้อนคติพระราม เนื่องจากเป็น หนึ่งในปางอวตารของพระนารายณ์ มีอำนาจบารมีและคุณธรรมในการปกครองบ้านเมือง พระรามจึงเป็นกษัตริย์ในอุดมคติตามแนวทางการปกครองแบบเทวราชา (สุภาพร พลายเล็ก, 2560, น. 48)

3. พระปรมาภิไธย: การเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมตั้งแต่รัชกาลที่ 4 จนถึงปัจจุบัน

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมการเฉลิมพระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ใหม่ โดยพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏ ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 ว่า

“...พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร อดิศรราชวรางกูร จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติสังสุทธเคราะหณี จักรกรีบรมนารถ อดิศรราชวรางกูร สุจริตมูลสุสาธิตอุกฤษฐวิบูลย์ บุรพาดุลยภักษานุภาณินหาร สุภาธิการรังสฤษดิ์ ธีรญาณลัทธินิธิไตรภพโสภาคสรพวงศ์ มหาชนโนตมางคประนต บาทบงกชยุคล ประสิทธิสรรพสุภผลอุดม บรมสุขุมาลยมหาบุรุษยรัตน์ ศักขีพิพัฒนสรรพโกศล สุวิสุทธิวิมลศุภศีลสมาจารย์ เพ็ชรญาณประภาไพโรจน์ อเนกโกฐิสถาคณวิบูลย์สันดาน ทิพยเทพาวตาร ไพศาลเกียรติคุณอดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ เอกอัครมहाบุรุษ สุตพุทธมหารัษฎา ตรีปิฎกาภิโกศลวิมลปริชา มหาอุดมบัณฑิต สุนทรวิจิตรปฏิภาณ บริบูรณ์คุณสารสยามาภิโลกยดิลก มหาปรีวารนายกอนันต์ มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษสิรินธร มหาชนนิกรสโมสรสมมติ ประสิทธิวรยศมโหดมบรมราชสมบัติ นพปดลเศวตฉัตรดาดิฉัตร ศิริรัตโนปลักษณมหาบรมราชาภิเศกาภิชาติ สรรพทศทิศวิจิตรไชย สกลมหัศจรรย์มหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทรมหाराชาธิราชวโรดม บรมนารถชาติอาชาวศรัย พุทธาทิไตรรัตนสรณารักษ์ อุกฤษฐศักดิ์อัคนเรศราธิบดี เมตตากรุณาสีตลหฤทัย อโนมัยบุญการ สกลไพศาล มหารัษฎาธิเบศร ปรเมนทรรวมิกรมหาราชาธิราช บรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ...” (ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, 2477)

จากพระปรมาภิไธยข้างต้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนคำขึ้นต้นเป็น “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล” และลงท้ายด้วย “พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2494, น. 206-208) ทรงอธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงพระปรมาภิไธยไว้ว่า พระนามจารึกในพระสุพรรณบัฏรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 เหมือนกันทุกพระองค์ ประกอบกับราชบรรณานุกรมในอดีตไม่พึงเรียกขานพระนามพระมหากษัตริย์เนื่องจากเป็นของสูง พึงเรียกแต่ขุนหลวงหรือพระพุทธรูปเจ้าอยู่หัว หรือเรียกกันตามความพอใจ ครั้นสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีผู้เรียกรัชกาลที่ 1 ว่าแผ่นดินต้น และเรียกรัชกาลที่ 2 ว่าแผ่นดินกลาง พระองค์จึงทรงรังเกียจว่าเป็นอัปมงคลและทรงวิตกว่ารัชกาลพระองค์จะถูกเรียกว่าแผ่นดินปลาย จึงทรงบัญญัติให้เรียก 2 รัชกาลก่อน ตามพระนามพระพุทธรูปที่ทรงสร้างอุทิศถวายแด่ 2 พระองค์ โดยให้เรียกรัชกาลที่ 1 ว่าแผ่นดิน พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และเรียกรัชกาลที่ 2 ว่า

แผ่นดินพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 4 เกิดปัญหาการออกพระนามรัชกาลที่ 3 พระองค์จึงมีพระราชดำริให้จัดระเบียบการเรียกขานพระนามขึ้นเสียใหม่ โดยเปลี่ยนคำขึ้นต้นและคำลงท้ายพระปรมาภิไธย ซึ่งคำลงท้ายนั้นใช้เป็นพระนามแผ่นดินสำหรับราษฎรใช้เรียกพระมหากษัตริย์ และทรงบัญญัติพระนามรัชกาลที่ 3 ว่าแผ่นดินพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยอนุโลมจากคำว่า ทับ ซึ่งเป็นพระนามเดิมของพระองค์ ส่วนรัชสมัยของพระองค์ ให้เรียกว่าแผ่นดิน พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยอนุโลมจากคำว่า มงกุฎ ซึ่งเป็นพระนามเดิมของพระองค์เช่นเดียวกัน

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เฉลิมพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์รัชกาลก่อนทั้ง 3 พระองค์ เพื่อให้เรียกขานพระนามพระมหากษัตริย์อย่างถูกต้องและเป็นข้อยูติปรากฏใน พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เรียงตามลำดับรัชกาล ดังนี้

“...พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชวราธิราช บรมนารถบพิตร พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก...
...พระบาทสมเด็จพระบรมราชพงศเชษฐมหันทรไศยราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระพุทธเลิศหล้านภาลัย...

...พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชวราธิราช บรมนารถบพิตร พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว...” (ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, 2477)

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมคำขึ้นต้นพระปรมาภิไธย ทรงให้ใช้คำว่า “ปรเมนทร” สำหรับพระมหากษัตริย์รัชกาลเลขคู่ และใช้คำว่า “ปรมินทร” สำหรับพระมหากษัตริย์รัชกาลเลขคี่ ตามด้วยพระบรมนามาภิไธย (พระนามเดิม) ของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น โดยใช้สลับรัชกาลกันไป เพื่อป้องกันความสับสนในการออกพระนามเหมือนที่เคยเกิดขึ้นในอดีต

ภาวส บุนนาค (2543, น. 37) อธิบายเกี่ยวกับพระปรมาภิไธยไว้ว่า เนื่องจากพระปรมาภิไธยที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ คือ “พระปรมาภิไธยอย่างเต็ม” ซึ่งมีความยาวมาก จึงปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสม โดยมี “พระปรมาภิไธยอย่างมัธยม” คือ มีการตัดทอนถ้อยคำแสดงคุณลักษณะพิเศษบางส่วนจากพระปรมาภิไธยอย่างเต็มเพื่อให้สะดวกต่อการเชิญนำไปใช้ในพระราชพิธีต่าง ๆ และ “พระปรมาภิไธยอย่างสังเขป” คือ พระปรมาภิไธยที่ยกมาแต่พระนามจริงและพระนามแผ่นดินเท่านั้น ยกตัวอย่างพระปรมาภิไธยอย่างย่อและอย่างสังเขปของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนี้

พระปรมาภิไธยอย่างมัธยม คือ “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร”

พระปรมาภิไธยอย่างสังเขป คือ “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร” หรือ “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล”

ขนบธรรมเนียมการเฉลิมพระปรมาภิไธยที่เปลี่ยนแปลงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ได้เป็นระเบียบแบบแผน “พระราชนิยม” ที่สืบทอดกันมาในรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 กล่าวคือ พระปรมาภิไธยที่จารึกในพระสุพรรณบัฏมีความยาวมากกว่าแบบแผนเดิม เปลี่ยนคำขึ้นต้นใหม่ซึ่งระบุ พระบรมนามาภิไธย (พระนามเดิม) เปลี่ยนสร้อยพระปรมาภิไธยใหม่ให้มีความหมายเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์มากขึ้น และเปลี่ยนคำลงท้ายใหม่ด้วยพระนามแผ่นดิน แต่ยังคงไว้ซึ่งความงดงามทางภาษา ใช้คำวิจิตรบรรจงและคล้องจองกันอย่างไพเราะ สะท้อนพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ โดยสร้อยพระปรมาภิไธยในรัชกาลที่ 4 ใช้เป็นแบบแผนพระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลต่อมา

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนแปลงคำขึ้นต้นพระปรมาภิไธยใหม่ทุกรัชกาลในราชวงศ์จักรี เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459 โดยเปลี่ยนเป็น “พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” เนื่องจากทรงเห็นว่า สมเด็จพระรามาธิบดี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ได้ทรงพระนามว่าพระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิบดี ดังนั้น พระนามสมเด็จพระรามาธิบดีเป็นพระนามอันประเสริฐอยู่แล้ว จึงทรงให้กลับไปใช้พระปรมาภิไธยสมเด็จพระรามาธิบดีนำหน้าพระนามเดิม แทนคำว่าสมเด็จพระปรมินทรและสมเด็จพระปรเมนทร (ราชกิจจานุเบกษา, 2459, น. 212-217) และออกพระนาม “พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี” ตามด้วยเลขลำดับรัชกาลได้ยกตัวอย่างพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ “พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” หรือออกพระนามว่า “พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 6” ดังนั้น พระนาม “รามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ” จึงเป็นหลัก “พระราชนิยม” ในรัชกาลที่ 6 ที่ใช้แทนหลักพระราชนิยมในรัชกาลที่ 4 แต่ยังคงไว้ซึ่งสร้อยพระปรมาภิไธยและพระนามแผ่นดินดังแบบแผนเดิมทุกประการ

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงเปลี่ยนพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรี โดยยกเลิกหลักพระราชนิยมในรัชกาลที่ 6 และกลับมาใช้ตามหลักพระราชนิยมในรัชกาลที่ 4 เว้นแต่พระปรมาภิไธยรัชกาลที่ 6 ให้คงไว้ตามแบบพระราชนิยมของพระองค์ สำหรับพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นต้นด้วยพระบาทสมเด็จพระปรมินทร แต่นำคำว่า รามาธิบตี ไปไว้วรรครอง เป็น “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก มหันทเดชนติลกรามาธิบตี...” (ภาวาส บุญนาค, 2543, น. 27)

ส่วนพระปรมาภิไธยรัชกาลที่ 8 และรัชกาลที่ 9 คงตามแบบแผนรัชกาลที่ 7 คือ ขึ้นต้นด้วยคำว่า *ปรเมนทร-ปรมินทร* และนำคำว่า *รามามาธิบตี* คงไว้ในวรรคถัดมา แต่ไม่มีสร้อยพระปรมาภิไธยที่ยืดยาว และพระนามแผ่นดินเช่นเดียวกับรัชกาลก่อน โดยพระปรมาภิไธยทั้งสองรัชกาล คือ

รัชกาลที่ 8 (เฉลิมพระปรมาภิไธยเมื่อ พ.ศ. 2489) คือ “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล อดุลยเดชวิมลรามามาธิบตี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย” (ราชกิจจานุเบกษา, 2498, น. 442)

รัชกาลที่ 9 คือ “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบตี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร”

ภาวาส บุญนาค (2543, น. 38) อธิบายไว้ว่า พระปรมาภิไธยในสองรัชกาลนี้เป็นพระปรมาภิไธยอย่างมัธยม ไม่มีพระปรมาภิไธยอย่างเต็มตามโบราณราชประเพณีเหมือนรัชกาลก่อน ส่วนพระปรมาภิไธยอย่างสังเขป คือ “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล” และ “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช” หรือชานพระนามทั่วไปว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล” และ “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” จะเห็นว่าพระปรมาภิไธยทั้งสองรัชกาลไม่มีพระนามแผ่นดินและใช้พระบรมนามาภิไธยต่อท้ายสามาณนามของพระมหากษัตริย์ จึงดูต่างจากระเบียบแบบแผนเดิม แต่ภายหลังพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงเฉลิมพระปรมาภิไธยรัชกาลที่ 8 ขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2539 มีลักษณะแบบแผนตามขนบธรรมเนียมเดิม คือ ถวายพระปรมาภิไธยอย่างเต็ม อย่างมัธยม และอย่างสังเขป ซึ่งพระปรมาภิไธยอย่างเต็มใช้สร้อยพระนามที่สืบทอดกันมาตั้งแต่รัชกาลที่ 4 สำหรับพระปรมาภิไธยอย่างสังเขป ให้ออกพระนามว่า “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร” โดย “พระอัฐมรามาธิบดินทร” แปลว่า พระรามผู้เป็นใหญ่ พระองค์ที่แปด

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน พระปรมาภิไธยของพระองค์ได้นำหลักพระราชนิยมในรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 6 มาใช้ร่วมกัน กล่าวคือ ใช้คำว่า

“พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล” ขึ้นต้นพระปรมาภิไธย ตามด้วยคำว่า “รามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ มหิศรภูมิพลราชวรางกูร กิติสิริสมบูรณอดุลยเดช สยามินทราธิเบศรราชวโรดม บรมนาถบพิตร พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว” พระปรมาภิไธยอย่างมัธยม คือ “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว” และพระปรมาภิไธยอย่างสังเขป คือ “พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว” สำหรับสร้อยพระปรมาภิไธย ถึงแม้จะมีความยาวหลายบรรทัดเหมือนรัชกาลก่อน ๆ แต่แฝงไปด้วยความสริมงคลด้วยการกล่าวถึง พระนามพระราชบุพการีของพระองค์ นั่นคือ “มหิศรภูมิพลราชวรางกูร กิติสิริสมบูรณอดุลยเดช”

การเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมพระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์มีความแตกต่างกันออกไป ในแต่ละรัชกาล ขึ้นอยู่กับพระบรมราชวินิจฉัยและความพึงพอใจพระราชนัดดาที่ส่วนพระองค์ ภายใต้พระนามอันสูงส่งได้แฝงไปด้วยความงดงามทางภาษาที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ตามแบบแผนวัฒนธรรมการใช้ภาษาในสังคมไทย

4. พระปรมาภิไธย: ความงดงามทางภาษาในพระนามอันสูงส่ง

พระปรมาภิไธย คือสิ่งสำคัญที่แสดงถึงพระราชสถานะอันสูงส่งของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระปรมาภิไธยจึงเป็นการใช้ภาษารูปแบบหนึ่งอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อถวายพระเกียรติแด่พระมหากษัตริย์ให้สูงกว่าบุคคลอื่นในราชอาณาจักร การใช้ภาษาในพระปรมาภิไธยจึงต้องเป็นไปตามแบบแผนที่สืบทอดกันมา กล่าวคือ ภาษาที่ใช้ต้องมีความงดงาม ละเอียดบรรจงในการเลือกสรรคำเพื่อให้มีรูปภาษาที่สละสลวยและมีความหมายสริมงคลเหมาะสมกับพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ได้ปรากฏกลวิธีทางภาษา ดังนี้

4.1 การใช้ภาษาบาลีสันสกฤต

เนื่องจากภาษาบาลีสันสกฤตได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยผ่านคำสอนทางศาสนาและพิธีกรรม ต่าง ๆ ในราชสำนักไทย ถือว่าเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ จึงนำมาใช้สำหรับบุคคลชั้นสูงเท่านั้น การนำภาษาบาลีสันสกฤตมาใช้เรียกพระนามพระมหากษัตริย์จึงพบได้ตั้งแต่สมัยสุโขทัย พระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ส่วนใหญ่เป็นภาษาบาลีมากกว่าภาษาสันสกฤต โดยเฉพาะพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมการผูก

พระปรมาภิไธยใหม่ให้มีความยืดหยุ่นและมีรายละเอียดทางภาษามากกว่าพระปรมาภิไธยตามแบบแผนสมัยอยุธยา ต่อมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 พระปรมาภิไธยยังคงแบบแผนที่สืบทอดมาตั้งแต่รัชกาลที่ 4 แต่มีการแปลงคำจากภาษาบาลีเป็นภาษาสันสกฤตจำนวนมาก เช่น *ลัทธิศรัทธา* *อัญญลักษณ* *บุญ* *เสาวภาคย* *ประติภาน* *ครณา* *ศีตล* *วิชัยศักดิ์* เป็นต้น การใช้ภาษาสันสกฤตเป็นส่วนใหญ่ในพระปรมาภิไธยรัชกาลที่ 7 จึงเป็นการสร้างความงดงามทางภาษาให้แปลกใหม่ในอีกรูปแบบหนึ่ง

4.2 การใช้คำศัพท์

การใช้คำศัพท์เพื่อสื่อความหมายเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ส่วนมากมักใช้คำบาลีสันสกฤต ซึ่งมีรูปและเสียงของภาษาที่สวยงามไพเราะ และมีความหมายสิริมงคล โดยคำศัพท์แสดงถึงคุณลักษณะต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ ปรากฏในพระปรมาภิไธย ดังนี้

- คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครองและผู้เป็นใหญ่ เช่น *ปรมินทร* *ปรเมนทร* *ขัตติย* *กษัตริย์* *ธิเบศร* *อดิศร* *นเรนทร* *นเรศ* *พินิต* *เอกราช* *มหาจักรพรรดิ* *มหาบุรุษ* *มหाराชาธิราช* เป็นต้น
- คำศัพท์แสดงความเป็นเทพ เช่น *สมมติเทพย* *บดีนทรเทพย* *จักรี* *รามาริบัติ* *มเหศวร* *มหินทร* *เทพาวตาร* เป็นต้น
- คำศัพท์แสดงลักษณะที่ดั่งงาม เช่น *สุทธี* *วิสุทธิ* *วิมล* *ศิริ* *ศรี* *วร* *ศุภ* *บุญ* *คุณ* *โสภาคย* *เสาวภาคย* *วิจิตร* *บพิตร* *วโรดม* *บรม* *ประภา* *ไพโรจน์* *อุกฤษฐ* *อุดม* *วิบูลย* *อัคร* *วิเศษ* *พิเศษ* *สมาจารย์* *เมตตา* *กรุณา* *มัทว* เป็นต้น
- คำศัพท์แสดงเชื้อสายและพระชาติกำเนิด เช่น *พงศ* *วงศ์* *วรัญ* *วร* *วงกูร* *วงกูร* *ลันตติวงษ* *อุกโตสุชาติ* *สุทนต์เคราะหณี* เป็นต้น
- คำศัพท์แสดงพระปรีชาสามารถ เช่น *ตรีปิฎกาภิโกศล* *วิมลปรีชา* *ประพนธปรีชา* *วิชัยยุทธศาสตร์โกศล* เป็นต้น
- คำศัพท์แสดงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น *พุทธ* *ไตรรัตน์* *ธรรม* *ธรรมิก* เป็นต้น
- คำศัพท์แสดงสถานะพระมหากษัตริย์ เช่น *นพปดล* *เศวตฉัตร* *บรมราชาภิเศก* เป็นต้น

คำศัพท์ดังกล่าวมีความหมายที่แสดงถึงความเป็นพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น มีการใช้คำไวพจน์ที่หลากหลายในพระปรมาภิไธย และมีการสมาสคำหลายคำขึ้นเป็นประโยคให้มีความหมายที่ละเอียดซับซ้อนมากขึ้น เช่น “*บาทบงกชยุคล*” มาจากคำว่า *บาท*+*บงกช*+*ยุคล* แปลว่า *เท้าทั้งคู่*

ของพระพุทธเจ้าหรือพระมหากษัตริย์ “บรมนาถบพิตร” มาจากคำว่า บรม+นาถ+บพิตร แปลว่า ผู้ทรงเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ

4.3 การอ้างอิงนาม

การอ้างอิงนาม เป็นกลวิธีทางภาษาอย่างหนึ่งที่แสดงความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับสิ่งที่ อ้างถึงในพระปรมาภิไธย ปรากฏดังนี้

- **การอ้างอิงพระบรมนามาภิไธย** หรือ พระนามเดิมของพระมหากษัตริย์ ได้แก่ คำว่า มงกุฎ (รัชกาลที่ 4) จุฬาลงกรณ์ (รัชกาลที่ 5) มหาวชิราวุธ (รัชกาลที่ 6) ประชาธิปกคึกคิเดช (รัชกาลที่ 7) อานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) ภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) และ มหาวชิราลงกรณ์ (รัชกาลที่ 10) นอกจากนี้ สร้อยพระปรมาภิไธยยังปรากฏพระนามทรงกรมเดิมก่อนขึ้นครองราชสมบัติ ได้แก่ พินิตประชานาถ (กรมขุนพินิตประชานาถ พระนามทรงกรมเดิมในรัชกาลที่ 5) เทพวราวดิ (กรมขุนเทพวราวดิ พระนามทรงกรมเดิมในรัชกาลที่ 6) และ สุโขทัยธรรมราชา (กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา พระนามทรงกรมเดิมในรัชกาลที่ 7)

- **การอ้างอิงพระนามพระราชบุพการี** เพื่อบ่งบอกว่าทรงสืบเชื้อสายมาจากพระมหากษัตริย์พระองค์ใด ได้แก่ บรมมงกุฎนเรนทรสุรัสวดีตติวงษวิสิฐ (เชื้อสายรัชกาลที่ 4) พินิตประชานารถมहाสมตวงษ์ (เชื้อสายรัชกาลที่ 5) จุฬาลงกรณ์ราชวรังกูร (เชื้อสายรัชกาลที่ 5) จุฬาลงกรณ์ราชปรียวรัตตา (พระราชนัดดาในรัชกาลที่ 5) มหิตลानเรศวรังกูร (เชื้อสายสมเด็จพระมหิตลาลิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก) มหิศรภูมิพลราชวรังกูร (เชื้อสายรัชกาลที่ 9) กิติสิริสมบูรณอดุลยเดช (อ้างอิงพระนามพระราชบิดาและพระราชมารดาในรัชกาลที่ 10 คือ อดุลยเดช และสิริกิติ์)

- **การอ้างอิงนามประเทศไทย** เพื่อแสดงความเป็นพระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย โดยมีคำว่า “สยาม” ประกอบร่วมกับคำอื่น เช่น บริบูรณ์คุณสารสยามาภิโลกยติลก บริบูรณ์คุณสารสยามาทินครวรุฒเมกราชติลก สยามินทราธิราช เป็นต้น

4.4 การส่งสัมผัสคล้องจอง

การเรียบเรียงคำและประโยคในพระปรมาภิไธยให้มีความคล้องจองกันระหว่างวรรค เล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระในวรรค ทำให้เกิดความไพเราะสละสลวยทางภาษา ยกตัวอย่างบางส่วนของพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ดังนี้

“...บุริมคักคิสมญาเทพวราวดิ ศรีมหาบุรุษสุตสมบัติ เสนางคนิกรรัตนอัศวโกศล ประพนธปริชามัทธมาจาร...”

จากบางส่วนของพระปรมายไยข้างต้น แสดงความคล่องจองระหว่างวรรค ได้แก่ คำว่า ตี-ศรี, บติ-อัศ, คล-พน สัมผัสพยัญชนะในวรรค เช่น คำว่า ศักติ-สม, ศรี-สุต-สม และสัมผัสสระในวรรค เช่น คำว่า ญา-วา-รา, ฤษ-สุต, รัตน์-อัศ

4.5 การใช้โวหารภาพพจน์

การใช้โวหารภาพพจน์ในพระปรมายไย ส่งผลให้เกิดจินตภาพเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์มากขึ้น โดยมีการใช้โวหารภาพพจน์ ดังนี้

- **อุปมา** หรือ การเปรียบเทียบ โดยพระปรมายไยปรากฏคำที่ใช้เปรียบเทียบคือคำว่า “สังกาศ” ในวรรคที่ว่า “จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ” แปลว่า เปรียบเหมือนพระราชผู้ยิ่งใหญ่แห่งทิศทั้ง 4

- **นามนัย** คือการกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะเด่นและเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น ๆ ปรากฏ ในพระปรมายไยวรรคที่ว่า “นพปดลเศวตฉัตรฉัตร” แปลว่า ฉัตร 9 ชั้น ซึ่งฉัตร 9 ชั้นเป็นเครื่องสูงอย่างหนึ่งที่ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์เท่านั้น

จากกลวิธีทางภาษาในพระปรมายไยสมัยรัตนโกสินทร์ แสดงถึงความงดงามทางภาษาที่สร้างขึ้นสำหรับพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ เป็นการใชภาษาให้เหมาะสมกับฐานะของบุคคลตามแบบแผนวัฒนธรรมไทย การพลึกพลองจากภาษาปกติให้เกิดความโดดเด่น โดยการเลือกสรรคำอย่างประณีตบรรจงให้เกิดรูปภาษาที่สวยงาม รูปเสียงที่ไพเราะ และความหมายดี ตลอดจนการเรียบเรียงภาษาให้มีความต่อเนื่องกัน จนทำให้เกิดจินตภาพ เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของการใช้ภาษาไทย สะท้อนถึงอัจฉริยภาพทางด้านภาษาศาสตร์ของกวีนักปราชญ์ราชบัณฑิตชาวไทยได้เป็นอย่างดี ความงดงามทางภาษา ที่ปรากฏในพระปรมายไย ก่อให้เกิดการสื่อความหมายที่ละเอียดซับซ้อนซึ่งสะท้อนภาพลักษณ์ใหม่ ของพระมหากษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา

5. พระปรมายไย: ความงดงามทางภาษาที่สะท้อนภาพลักษณ์ใหม่

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เมื่อครั้งทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ ได้เสด็จพระราชดำเนินธุดงค์ไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทรงเห็นความเป็นอยู่ของราษฎรและปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ซึ่งสร้างความทุกข์ยากให้แก่ราษฎรเป็นอย่างมาก ภายหลังเมื่อพระองค์ขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ทรงปรับเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยทรงวางพระองค์ให้เกิดภาพลักษณ์ที่มีความเป็นมนุษย์มากยิ่งขึ้น ลดพระราชสถานะพระมหากษัตริย์ที่ห่างเหินจากราษฎร เปลี่ยนเป็น สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองให้มีลักษณะ

ความเป็นมนุษย์เหมือนกัน สร้างความรู้สึกแก่ราษฎรว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่พึ่งพิงของราษฎรทั้งหลายได้ (ชลภูมิ บรรหาร, 2552, น. 56-100) ภาพลักษณ์ใหม่นี้ปรากฏในพระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ภายใต้ความงดงามทางภาษาที่ถูกเรียบเรียงขึ้นอย่างวิจิตรบรรจงนั้น สามารถสะท้อนภาพลักษณ์ใหม่ของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ดังนี้

5.1 พระปรมาภิไธยสะท้อนภาพลักษณ์ความเป็น “มนุษย์”

คำขึ้นต้นพระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์แต่ละรัชกาลมาจากพระบรมนามาภิไธย (พระนามเดิม) ของแต่ละพระองค์ เช่น “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์...” “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช...” แตกต่างจากขนบธรรมเนียมโบราณที่มักใช้คำขึ้นต้นพระนามเหมือนกัน ทำให้ราษฎรสมมติพระนามเรียกขานกันเอง ซึ่งไม่เหมาะสมและไม่เป็นสิริมงคล จึงเกิดพระนามแผ่นดินขึ้น และใช้เป็นคำลงท้ายพระปรมาภิไธย โดยแปลงจากพระบรมนามาภิไธยของพระมหากษัตริย์ แต่ละรัชกาลเช่นเดียวกัน เพื่อใช้เป็นพระนามให้ราษฎรเรียกขาน เช่น “พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” อนุโลม มาจากคำว่า “มงกุฏ” “พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว” อนุโลมมาจากคำว่า “วชิราลงกรณ์” เป็นต้น ดังนั้น การเปลี่ยนคำขึ้นต้นและคำลงท้ายพระปรมาภิไธยใหม่ชี้ให้เห็นว่าพระนามพระมหากษัตริย์สามารถนำมาใช้เรียกขานได้ ในส่วนของสร้อยพระปรมาภิไธยได้ปรากฏพระนามทรงกรมเดิม ได้แก่ “วิสุทธิวงศ์ดีสมญาพินิตประชานาถ” “บุริมศักดิ์สมญาเทพวาราวดี” และ “สุโขทัยธรรมราชา” พระนามทรงกรมเป็นอิสริยยศอย่างหนึ่งที่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์เพื่อประกอบพระเกียรติยศ ดังนั้น การใช้พระบรมนามาภิไธยและพระนามทรงกรมเดิมในพระปรมาภิไธยแต่ละรัชกาล สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับพระนามก่อนขึ้นครองราชย์ซึ่งเป็นพระนามเฉพาะพระองค์แต่เดิม เมื่อทรงขึ้นครองราชย์ก็ไม่นำพระนามเทพเจ้าตามคติเทวราชามาใช้แทนพระนามของพระองค์ แสดงให้เห็นว่าทรงมีภาพลักษณ์เป็นมนุษย์มาโดยกำเนิด ถึงแม้ว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ มีพระราชสถานะทางสังคมสูงกว่าบุคคลทั่วไป แต่พระองค์ก็ทรงเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับประชาชน

นอกจากนี้ พระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์สามารถบ่งบอกพระราชตระกูลแต่ละรัชกาลว่า ทรงสืบเชื้อสายมาจากพระองค์ใด เช่น “จุฬาลงกรณ์ราชวรางกูร” แปลว่า เชื้อสายอันประเสริฐแห่งองค์จุฬาลงกรณ์ (รัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 ทรงเป็นพระราชโอรสในรัชกาลที่ 5) “จุฬาลงกรณ์ราชปรียวรดดา มหิตลานเรศวรางกูร” แปลว่า พระราชชนัดดาอันเป็นที่รักแห่งองค์จุฬาลงกรณ์และเป็นเชื้อสายแห่ง พระมหิตลาลิเบศร (รัชกาลที่ 8 ทรงเป็นพระราชนัดดาในรัชกาลที่ 5 และทรงเป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระมหิตลาลิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก)

“มหิศรภูมิพลราชวรางกูร” แปลว่า เชื้อสาย อันประเสริฐแห่งองค์ภูมิพลผู้เป็นใหญ่ (รัชกาลที่ 10 ทรงเป็นพระราชโอรสในรัชกาลที่ 9) เป็นต้น การบ่งบอกเชื้อสายราชตระกูลในพระปรมาภิไธยจึงแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์แต่ละพระองค์ทรงสืบเชื้อสายมาจากพระมหากษัตริย์รัชกาลก่อน ไม่ได้สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้าตามคติเทวราชาดังเช่นที่ปรากฏในพระปรมาภิไธยตามขนบธรรมเนียมเดิม ยิ่งตอกย้ำสถานภาพความเป็นมนุษย์ของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์มากขึ้น และสะท้อนภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในดินแดนโลกมนุษย์อย่างแท้จริง

5.2 พระปรมาภิไธยสะท้อนภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ตามคติความเชื่อทาง

“พระพุทธศาสนา” พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทรงนับถือพระพุทธศาสนามาโดยตลอด พระราชสถานะของพระมหากษัตริย์จึงมีคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ คติ “ธรรมราชา” เป็นภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ ผู้ที่เป็นธรรมราชาต้องถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองพระราชอาณาจักร นำไปสู่คติ “พระจักรพรรดิราช” ผู้ทรงเป็นมหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่และมีคุณธรรมสูงสุดในทางโลก เห็นได้จากสร้อยพระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ วรรคที่ว่า “จาดุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ” “ราชธรรมทศพิธ” “ปรเมนทรธรรมมิกมหาราชอิราช” “ปรมินทรธรรมมิกมหาราชอิราช” “เอกอัครมหาบุรุษ” “เอกอรรคมหาบุรุษบรมนราธิราช” ดังนั้น คติธรรมราชาและพระจักรพรรดิราชจึงเป็นแนวคิดที่สะท้อนคุณธรรมและบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ โดยใช้พระพุทธศาสนารับรองพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ให้เป็นผู้มีคุณธรรมสูงสุด ทรงปกครองราษฎรโดยธรรม สร้างความปึกแผ่นมั่นคงให้กับบ้านเมือง และปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับผู้ปกครอง เช่น ทศพิธราชธรรม 10 ราชสังคหวัตถุ 4 จักรวรรดิวัตร 12 เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นพระราชกรณียกิจที่ส่งผล ต่อความสงบสุขของบ้านเมืองและเสริมสร้างภาพลักษณ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ศรัทธาของประชาชน

พระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ได้สะท้อนภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ตามคติทางพระพุทธศาสนาในฐานะทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นพุทธมามกะ จากวรรคที่ว่า “พุทธาภิไธยรัตนสรณารักษ์” “ประวรศาสนโปลตมก” ต่างจากพระปรมาภิไธยตามขนบธรรมเนียมสมัยอยุธยาซึ่งใช้คำศัพท์ที่มีความหมายว่าพระพุทธเจ้า เช่น พระสรเพชญ์ พุทธางกูร พระพุทธเจ้าอยู่หัว เป็นต้น ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ตามแบบสมัยอยุธยา จึงมีสถานะเป็นพระพุทธเจ้าหรือเชื้อสายของพระพุทธเจ้า ดังนั้น ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏ ในพระปรมาภิไธย จึงทรงสถานะพระราชายที่ยึดธรรมเป็นที่พึ่งในการปกครอง

บ้านเมืองมากกว่าการมุ่งสถานะสูงส่งเทียบเท่าพระพุทธเจ้า

5.3 พระปรมาภิไธยสะท้อน “สิทธิธรรมและพระราชอำนาจทางการเมือง” ของพระมหากษัตริย์

พระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา แสดงถึงวิธีการได้มาซึ่งอำนาจ อันชอบธรรมในการขึ้นครองราชย์ ครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ได้นั้น เนื่องจากขุนนางผู้ใหญ่เห็นชอบพ้องกันและพร้อมใจยกพระองค์ขึ้นปกครองแผ่นดิน ปรากฏในสร้อยพระปรมาภิไธยของพระองค์ว่า “มหาชนนิกรสโมสรสมมติ” แปลว่า ผู้ที่ได้รับการยินยอมจากหมู่ชนเป็นอันมาก หมู่ชนเหล่านี้ หมายถึง ขุนนางผู้ใหญ่ที่ยกพระองค์ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ในสร้อยพระปรมาภิไธยรัชกาลที่ 5 ยังปรากฏหลักการนี้ด้วยเช่นกัน คือ “อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ” แนวคิดหลักการนี้แสดงถึงการได้มาซึ่งอำนาจจากความเห็นชอบพร้อมใจของคนส่วนใหญ่ ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในพระปรมาภิไธย รวมถึงสะท้อนภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ในฐานะ “พระมหาสมมติราช” คือ การได้รับการยอมรับจากมหาชนให้ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ด้วยเห็นว่าเป็นผู้มีบารมี (พระมหาทศพล จันทวิไล, 2562, น. 58) โดยคติสมมติราชช่วยสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้ประชาชนยอมรับว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการและสามารถปกป้องดูแลบ้านเมืองได้อย่างสงบรมเย็น

ส่วนพระปรมาภิไธยรัชกาลที่ 6 มีคำว่า “บรมชนกาคติครสมมต” (พระราชบิดาทรงตั้งให้เป็นพระมหากษัตริย์) กล่าวคือ พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมารและได้สืบราชสมบัติต่อจากรัชกาลที่ 5 พระราชบิดาของพระองค์ และพระปรมาภิไธยรัชกาลที่ 7 มีคำว่า “บรมเชษฐาธิราชสมมต” (พระเชษฐาทรงตั้งให้เป็นพระมหากษัตริย์) กล่าวคือ ทรงสืบราชสมบัติต่อจากรัชกาลที่ 6 พระเชษฐาของพระองค์ จากหลักการการสืบราชสันตติวงศ์ของรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 แสดงถึงการได้มาซึ่งอำนาจจากสกุลวงศ์ตามสายโลหิต ทรงรับมรดกสืบทอดในราชตระกูลทางฝ่ายบุรุษ ดังนั้น แนวคิดหลักการได้มาซึ่งอำนาจทั้งจาก “ความเห็นชอบของหมู่ชนจำนวนมาก” และ “การสืบราชสันตติวงศ์” เป็นการปฏิเสธแนวคิดการได้มาซึ่งอำนาจจากเทพเจ้าตามคติเทวราชาอย่างสิ้นเชิงและสะท้อนอำนาจทางการเมืองการปกครองในสมัยนั้น

นอกจากนี้ สร้อยพระปรมาภิไธยในรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7 ปรากฏธรรมเนียมการใช้คำว่า “อุภโตสุชาติสังสุทธเคราะห์” แปลว่า พระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย โดยกำเนิดจากครุฑอันบริสุทธิ์ ผู้ที่มีสร้อยพระนามดังกล่าวต้องมีอสิริยศเป็นเจ้าฟ้าเท่านั้น คือ พระบิดาทรงเป็นพระมหากษัตริย์และพระมารดาทรงเป็นเจ้านายสูงศักดิ์ร่วมพระราชวงศ์เดียวกัน ตามคติพราหมณ์

เชื่อว่า เป็นผู้บริสุทธิ์ การเป็นเจ้าฟ้าโดยพระชาติกำเนิดนั้นจึงมีสิทธิในการสืบราชสันตติวงศ์โดยชอบธรรมมากกว่าบุคคลอื่น การกล่าวถึงพระชาติกำเนิดในพระปรมาภิไธยจึงแสดงถึงความสูงส่งของพระชาติกำเนิดและสิทธิความชอบธรรมในการขึ้นปกครองแผ่นดินควบคู่กัน และส่งผลให้แบบแผนการสืบราชสันตติวงศ์ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

5.4 พระปรมาภิไธยสะท้อน “พระคุณลักษณะ” ของพระมหากษัตริย์

พระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา มีความพิเศษ คือ การกล่าวถึง พระคุณลักษณะที่ทรงมีพระราชอัธยาศัยและพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไปตามแต่ละพระองค์ เช่น รัชกาลที่ 4 ทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ นานถึง 27 พรรษา จึงทรงเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ทรงศึกษาพระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน ทรงเปี่ยมไปด้วยพระสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด ในสร้อยพระปรมาภิไธยจึงมีวรรคที่ว่า “*สุดพุทธมหาราชวโรตตริปิฎกาภิโกศล วิมลปรีชามหาอุตมบัณฑิต สุนทรวิจิตรปฏิภาณ*” รัชกาลที่ 6 ทรงพระปรีชาสามารถด้านอักษรศาสตร์และทรงเป็นศิลปินที่มีพระอุปนิสัยอ่อนโยนละเอียดลึกซึ้ง ในสร้อยพระปรมาภิไธยจึงมีวรรคที่ว่า “*ประพนธปรีช มัทสมาจาร*” ส่วนรัชกาลที่ 7 ทรงศึกษาวิชาทหารในประเทศยุโรปและกลับมารับราชการทางด้านทหาร ในสร้อยพระปรมาภิไธยจึงมีวรรคที่ว่า “*อภิเนาวศิลปศึกษาเดชนาวุธ วิชัยยุทธศาสตร์โกศล*” เป็นต้น การกล่าวถึงพระคุณลักษณะในพระปรมาภิไธย จึงเป็นแบบแผนใหม่ que แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นเจ้าของพระปรมาภิไธย ของพระองค์เอง และสะท้อนภาพลักษณ์ส่วนพระองค์ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้ สร้อยพระปรมาภิไธยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 8 ได้พรรณนาพระคุณลักษณะและ พระราชอัธยาศัย ซึ่งเป็นแบบแผนเดียวกันทุกรัชกาล เช่น “*อัญญลักษณะวิจิตรโสภาคสรรพางค์*” (ผู้มีลักษณะพระวรกาย อลังการ) “*พุทธาภิไธยรัตนสรณารักษ์*” (ผู้ยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งโดยมีพระพุทธเจ้า เป็นอาทิ) “*เมตตากรุณาสีตลหฤทัย*” (ผู้มีพระทัยเย็นและมีเมตตากรุณา) “*บรมนาถบพิตร*” (ผู้ทรงเป็นที่พึ่ง อันประเสริฐ) เป็นต้น ธรรมเนียมการพรรณนาตามแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 4 สะท้อนถึงพระคุณลักษณะของพระมหากษัตริย์ที่เหมาะสมสำหรับการเป็นผู้ปกครองประเทศให้ร่มเย็นเป็นสุข และสร้างความเคารพนับถือแก่ราษฎร รวมถึงสะท้อนความเป็นมนุษย์ที่มีคุณลักษณะเช่นเดียวกับสามัญชนทั่วไปด้วย

5.5 พระปรมาภิไธยสะท้อน “พระราชสถานะอันสูงส่ง” ในฐานะ “ผู้ปกครองสยามประเทศ”

พระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ ยังคงสะท้อนความสูงส่งของพระมหากษัตริย์ตามคติ “เทวราชา” ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูแบบชนบทรณนิยมเก่าอยู่บ้าง เช่น คำว่า “รามธิบดี” (พระรามผู้เป็นใหญ่-พระนารายณ์) “จักรี” (ผู้ทรงจักร-พระนารายณ์) “มเหศวรมหินทร” (พระอิศวร-พระอินทร์) เป็นต้น คติเหล่านี้ไม่ปรากฏมากนักเมื่อเทียบกับคติทางพระพุทธศาสนา การแผ่ คติเทวราชา ในพระปรมาภิไธยช่วยแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์มากยิ่งขึ้น แต่ไม่ได้หมายความว่าพระองค์ได้รับอำนาจจากเทพเจ้าลงมาปกครองบนโลกมนุษย์ และที่สำคัญ พระปรมาภิไธยได้สะท้อนความเป็น “พระมหากษัตริย์แห่งสยามประเทศ” ได้อย่างเด่นชัดจากวรรณคดีที่ว่า “บริบูรณ์คุณสารสยามาภิโลกยติลก” “บริบูรณ์คุณสารสยามาภินครวรรตเมกราชติลก” “สยามินทราริราช” “สยามินทราริเบศร” ล้วนมีความหมายว่า ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินสยามประเทศ เป็นแบบแผนใหม่ในพระปรมาภิไธย ปรากฏครั้งแรกในรัชกาลที่ 4 โดยการอ้างอิงนามประเทศไทยในพระปรมาภิไธย แสดงถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรในฐานะพระเจ้าแผ่นดินและประมุขประเทศในพระปรมาภิไธยยังใช้คำศัพท์ที่สะท้อนพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ ซึ่งคำเหล่านี้สงวนไว้เฉพาะบุคคลชั้นสูงเท่านั้น เช่น “บรม” (อย่างยิ่ง) “สรรพ” (ทุกทิศทุกขัตติย) (ผู้ชนะทั่วสิบทิศ) “เอกราช” (พระราชาผู้ยิ่งใหญ่ ไม่เป็นรองผู้ใด) “ราชวโรดม” (พระราชาผู้ประเสริฐสูงสุด) “นพปดลเศวตฉัตราติฉัตร” (ฉัตร 9 ชั้น) เป็นต้น การใช้คำศัพท์ที่มีความหมายสิริมงคลและเหมาะสมกับพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์มาเรียงร้อยกันอย่างยืด ยาวให้สัมผัสคล้องจองกันอย่างไพเราะ จึงเป็นวัฒนธรรมการใช้ภาษาของสังคมไทยประการหนึ่ง ในแง่ของการใช้ภาษาเพื่อสะท้อนสถานภาพของบุคคลในสังคม

6. บทสรุป

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 พระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ มีระเบียบแบบแผนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยพระนามมีความยาวมากขึ้นกว่าเดิม เนื้อความ ในพระปรมาภิไธยพรรณนาพระเกียรติคุณด้วยถ้อยคำอันประเสริฐ มีความประณีตในการเลือกสรรถ้อยคำ เพื่อให้สมพระเกียรติและมีความหมายละเอียดลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ภาษาที่ปรากฏในพระปรมาภิไธย จึงมีความงดงามทางภาษา ด้วยกลวิธีทางภาษาผ่านการใช้ภาษาบาลีสันสกฤตซึ่งเป็นภาษาระดับสูง ใช้คำศัพท์ที่วิจิตรสวยงามเพื่อสื่อความหมายเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์อย่างเหมาะสม รวมถึงการอ้างอิง พระนามและนามประเทศไทยเพื่อแสดงความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับ

พระมหากษัตริย์ เรียบเรียงคำและประโยคให้มีสัมผัสคล้องจองกันอย่างไพเราะ และใช้โวหารภาพพจน์ในพระปรมาภิไธย ความงดงามทางภาษาดังกล่าวได้สะท้อนภาพลักษณ์ใหม่ของพระมหากษัตริย์ และแสดงถึงความสำคัญของพระนามอันสูงส่งและแผ่ไปด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

พระปรมาภิไธยตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา สะท้อนภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ให้มีความเป็น “มนุษย์” มากขึ้น ไม่ได้เป็นเทพเจ้าตามคติเทวราชาในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สอดคล้องกับการศึกษาของ นฤมล ธีรวัฒน์ (2525) กล่าวว่า รัชกาลที่ 4 ทรงกำหนดสถานภาพและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มีหน้าที่ดูจปิตามารดาของราษฎร ให้ความใกล้ชิด เป็นผู้นำและเป็นที่พึ่งอย่างแท้จริงของราษฎร ดังความตอนหนึ่งในประกาศดาวทางปิระกา ตรัสว่า “...พระเจ้าแผ่นดินคนทั้งปวงยกย่องตั้งไว้เป็นที่พึ่ง ใครมีทุกข์ร้อนถ้อยความประการใด ก็ย่อมมาร้องให้ช่วยดั่งหนึ่งทารกเมื่อมีเหตุแล้วก็มาร้องหาบิดา มารดา เพราะฉะนั้นพระเจ้าแผ่นดินชื่อว่าคนทั้งปวงยกย่องให้เป็นบิดา มารดาของตัวแล้วก็มี ความกรุณาแก่คนทั้งปวง ดั่งหนึ่งบิดา มารดา กรุณาแก่ผู้บุตรจริง ๆ โดยสุจริต...” (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2404)

พระปรมาภิไธยยังได้สะท้อนภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ตามคติพระพุทธศาสนา คือ ทรงเป็นธรรมราชา และทรงเป็นพระจักรพรรดิราช กษัตริย์ผู้มีคุณธรรมสูงสุดตามพระพุทธศาสนาและสร้างความสงบร่มเย็นให้ราชอาณาจักรด้วยพระบารมีของพระองค์ รวมถึงยังทรงเป็นพุทธมามกะและอัครศาสนูปถัมภก ซึ่งเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญอย่างหนึ่งของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ พระปรมาภิไธยยังสะท้อน พระคุณลักษณะสำคัญต่าง ๆ สำหรับการเป็นผู้ปกครองบ้านเมือง ส่วนพระคุณลักษณะส่วนพระองค์ที่ปรากฏในพระปรมาภิไธยสอดคล้องการปฏิบัติพระราชกรณียกิจส่วนพระองค์ด้วยเช่นกัน อาทิ รัชกาลที่ 4 ทรงเชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา ก่อนทรงขึ้นครองราชย์ ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสยาม โดยทรงตั้งธรรมยุติกนิกายขึ้นมา ส่วนรัชกาลที่ 6 ทรงเชี่ยวชาญทางด้านงานประพันธ์ ทรงพระราชนิพนธ์ งานวรรณคดี วรรณกรรม งานหนังสือพิมพ์หรือบทความต่าง ๆ จำนวนมาก เป็นต้น และพระปรมาภิไธย ได้สะท้อนความเป็นพระมหากษัตริย์แห่งสยามประเทศ ซึ่งอาจแผ่ขยายทางการเมือง คือ ทรงมีอำนาจสูงสุดในราชอาณาจักรสยามในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และทรงมีความสำคัญในฐานะพระประมุขประเทศ ในสมัยประชาธิปไตย รวมถึงพระปรมาภิไธยบางรัชกาลได้สะท้อนถึงพระชาติกำเนิดที่สูงส่งและการได้มาซึ่งอำนาจและสิทธิความชอบธรรมในการขึ้นครองราชย์ เพื่อให้การสืบราชสมบัติเป็นไปตามจารีตประเพณีอย่าง

เคร่งครัดและป้องกันไม่ให้เกิดการแย่งชิงราชสมบัติเหมือนครั้งสมัยอยุธยา สอดคล้องกับการศึกษาของ ดนัย พลอยพลาย (2558) กล่าวว่า พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์แสดงถึงความคิด ความเชื่อ และค่านิยมต่าง ๆ ได้แก่ ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์และความคิดความเชื่อทางศาสนา โดยทรงมีสิทธิธรรมและพระราชอำนาจในการสืบราชสันตติวงศ์ ผ่านการใช้คำศัพท์แสดงถึงคติสำคัญ ที่รองรับสิทธิธรรมของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะคติทางพระพุทธศาสนา คือ คติพระจักรพรรดิราช รวมถึงมีการใช้คำศัพท์บ่งบอกการสืบเชื้อสายและพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย และการใช้คำศัพท์แสดงสถานะและบทบาทของพระมหากษัตริย์ด้วย ส่วนความคิดเรื่องลักษณะสำคัญของอาณาจักรที่ปรากฏในพระนาม แสดงให้เห็นถึงพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำคัญของอาณาจักร ผ่านการใช้คำศัพท์แสดงความเป็นพุทธศาสนิกชน และพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางของรัฐ ผ่านการใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครองและคำว่าสยามร่วมด้วย

อย่างไรก็ตาม พระปรมาภิไธยยังคงสะท้อนพระราชสถานะทางสังคมของพระมหากษัตริย์ให้มีความสูงส่งในฐานะผู้ปกครองประเทศ ทรงเป็นที่เคารพนับถือและเป็นที่พึ่งของประชาชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างชัดเจน กล่าวได้ว่า พระปรมาภิไธยในสมัยรัตนโกสินทร์ มีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งด้านสุนทรียลักษณ์ทางภาษาและด้านสังคมวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กรณิศ รัตนามหัทธนะ. (2562). *นัยในนาม แกระรอยพระปรมาภิไธยของ ร.4 และพระบวรนามาภิไธยสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ซ่อนประวัติศาสตร์ช่วงที่สำคัญยิ่งของสยามตามวิถีนักภาษาศาสตร์*. สืบค้นจาก <https://readthecloud.co/significance-in-king-name/> คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก. (2562). *คำเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระปรมาภิไธยในพระสุพรรณบัฏ*. สืบค้นจาก <http://phralan.in.th/coronation//vocabdetail.php?id=52>
- ชลภูมิ บรรหาร. (2552). *ความทันสมัยทางการเมืองตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพมหานคร.
- ดนัย พลอยพลาย. (2558). *พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมไทย*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.

- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2468). *อธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน
ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี*. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2494). *ความทรงจำ*. พระนคร: คลัง
วิทยา.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2477). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4*. พระนคร: โรง
พิมพ์พระจันทร์.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2531). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1*. พิมพ์ครั้งที่ 6.
กรุงเทพมหานคร: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- นฤมล ชีรวัดน์. (2525). *พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*.
(วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- พระบรมราชโองการ ประกาศ เสด็จพระปรมาภิไธย. (2459,11 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*.
เล่ม 33. หน้า 212-217.
- พระบรมราชโองการ ประกาศ เสด็จพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล. (2498,13
สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 63 ตอนที่ 54. หน้า 439-443.
- พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2404). *ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 ภาค 5*. พระนคร: โรง
พิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- พระมหากษัตริย์ จันทวโร. (2562). *ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย
พ.ศ. 2154-2394*. (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
กรุงเทพมหานคร.
- ภาวาส บุญนาค. (2543). *พระปรมาภิไธยสมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์* พิมพ์ครั้งที่
2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศานติ ภัคคีคำ. (2562). *แลหลังคำเขมร-ไทย*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. สืบค้นจาก
<https://dictionary.orst.go.th/>
- สุภาพร พลายเล็ก. (2560). “จักรีนฤเบดินทร สยามินทราธิราช”: พระมหากษัตริย์ผู้ทรงบทบาทของ
พระวิษณุ. *วรรณวิทัศน์*, 17, 34-83.